

STAVOVI PREMA OBRASCIMA PONAŠANJA ADOLESCENATA U SOCIJALNIM SUKOBIMA

Sanja Tatalović Vorkapić

Odsjek za predškolski odgoj

Učiteljski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci

Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka

sanjatv@ufri.hr

Nataša Vlah

Odsjek za predškolski odgoj

Učiteljski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci

Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka

natasa.mirolovic@ri.t-com.hr

Milko Mejovšek

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Borongajska cesta 83F, 10000 Zagreb

milko@erf.hr

Sažetak

Teorijsku osnovu izrade čestica skale stavova prema obrascima ponašanja u socijalnim sukobima predstavlja model klasifikacije od pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima prema Wilmot i Hocker (1998) i Weeks (2000). Cilj rada bio je konstruirati skalu stavova prema obrascima ponašanja u socijalnim sukobima i time provjeriti teorijski model.

U predistraživanju su osmišljene tvrdnje, odnosno 70 čestica koje teorijski obuhvaćaju pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima. Primijenjene su na uzorku od 300 učenika triju strukovnih škola. Na temelju odabira čestica s najvišim koeficijentima diskriminativnosti i provedenom faktorskom analizom pod modelom glavnih komponenata H. Hotellinga uz primjenu Catellova Scree testa i oblimin rotaciju, konstruirana je konačna skala od 22 čestice grupirane u tri subskele: suradnje, izbjegavanja/prilagodbe i pobjeđivanja.

U glavnom istraživanju na uzorku od 1125 ispitanika oba spola, učenika osam strukovnih škola u Rijeci primijenjena je novokonstruirana skala i ponovljena je faktorska analiza. Rezultati su potvrdili trofaktorsku strukturu skale iz predistraživanja. Utvrđene su i razlike po spolu ispitanika u suradnji i pobjeđivanju. Ovaj mjerni instrument je tek početna, ali značajna stepenica u razvoju prevencije rizičnog ponašanja te tretmana djece i adolescenata s poremećajima u ponašanju.

Ključne riječi: adolescenti, obrasci ponašanja u socijalnim sukobima, skala stavova

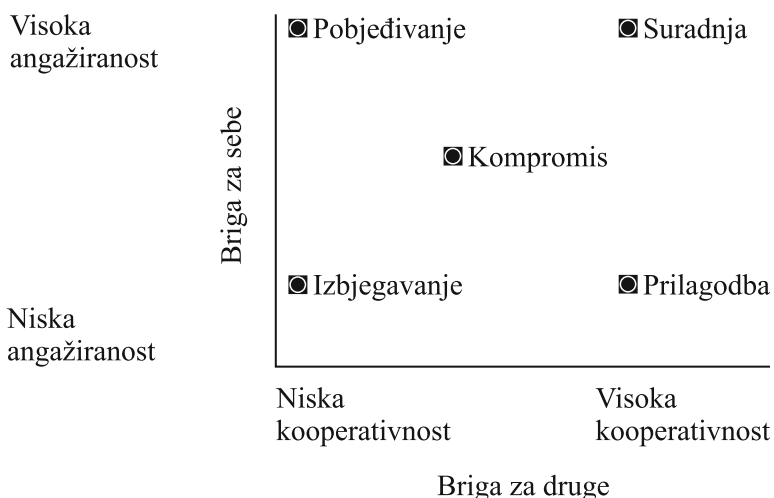
UVOD

Socijalni sukobi su razmjerno relevantni teorijsko-istraživački konstrukti u društvenim znanostima (Uzelac i Žakman, 2000; Uzelac, 2000; Bender-Masle, 2003; Kalebić Maglica 2006). Jedan od ciljeva bavljenja socijalnim sukobima je potpunije proučavanje i razumijevanje interpersonalnih odnosa između sukobljenih strana. Znanje o obrascima ponašanja u socijalnim sukobima je bitno za adekvatno djelovanje, odnosno konstruktivno ponašanje u socijalnim sukobima. Na individualnoj razini, obrazac ponašanja učimo na temelju stvaranja specifičnih veza u mozgu, koji “*istodobno djeluje na mnogo razina, obrađujući odjednom svijet boja, pokreta, emocija, intenziteta, zvuka, okusa, težine i drugoga. On prikuplja obrasce, sastavlja značenja i razvrstava svakodnevna životna iskustva na temelju izuzetnog broja znakova.*” (Jensen, 2003, 25). Jedan obrazac nije u isključivoj uporabi kod pojedine osobe, no postoji tendencija da svatko ima obrazac kojemu daje prednost u tolikoj učestalosti da bi se taj određeni obrazac mogao povezati s ličnošću osobe (Reardon, 1998).

U istraživanjima prošlog stoljeća formulirane su različite klasifikacije obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima (Wilmot i Hocker, 1998). Raznolikost klasifikacija je posljedica činjenice da su obrasci ponašanja u socijalnim sukobima istraživani više nego bilo koja druga tema u upravljanju interpersonalnim sukobima, a različiti autori definiraju klasifikacije od dva do sedam obrazaca. Klasifikacija s pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima (Kilman i Thomas, 1975; Rahim, 1983; Rahim i Magner, 1995) je u odnosu na druge klasifikacije, prema analizi dostupne literature, često primjenjivan model u istraživanjima socijalnih sukoba i međuljudskih odnosa. Budući da se u Hrvatskoj nije do sada pristupalo izradi skale stavova prema obrascima ponašanja u socijalnim sukobima, vrijedilo je krenuti od šireg modela koji pretpostavlja više obrazaca i provjeriti ga na uzorku ispitanika u specifičnom kulturološkom okružju. Stoga je klasifikacija od pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima odabrana kao teorijska podloga (Weeks, 2000; Wilmot i Hocker, 1998) u konstrukciji skale stavova prema obrascima ponašanja adolescenata u socijalnim sukobima. Weeks (2000) razmatra obrasce ponašanja u socijalnim sukobima s pozicije razina uspješnosti rješavanja sukoba, pri čemu je *suradnja* na najvišoj razini. Suradnja se postiže kada obje strane u sukobu nađu rješenje u kojem se susreću neke individualne i zajedničke potrebe. Obrazac suradnje u sukobu u središte pozornosti stavlja i trenutni sukob i cjelokupne odnose, pri čemu se pored vještina za rješavanje sukoba koriste i vještine za izgrađivanje međuljudskog odnosa, oslanjajući se pritom na konstruktivni dijalog. Dva obrasca ponašanja u socijalnim sukobima, *prilagodba* i *kompromis*, na srednjoj su razini. Prilagodba je dosegnuta kada strane u sukobu dođu do zajedničkih prihvatljivih sporazuma uz pomoć kojih se pojedinačni sukob rješava za određeno vrijeme i time malo poboljšavaju trenutne brige. Sukobljene strane se privremeno nagrađuju, no nerazjašnjen sukob među stranama, koje ostaju oslabljene jer se ne razvija proces komunikacije, zapravo i dalje perzistira. Kompromis je takvo rješavanje sukoba koje nije ni djelotvorno ni trajno. Usmjerava

se na zahtjeve obiju strana, pri čemu se druga strana promatra samo glede onoga što zahtijeva, a zanemaruju se njezine potrebe, stavovi, vrijednosti, ciljevi i mišljenja. Najniža i najmanje uspješna razina, na kojoj su *pobjeđivanje i izbjegavanje*, doseže se kada jedna strana pokori drugu, kada se jedna strana podredi zahtjevima druge strane ili kada se odnosi prekinu na zajedničku štetu. Rješavanje sukoba se u obrascu izbjegavanja odlaže, što dopušta sukobu da postane još gori, a frustriranost sve veća. Izbjegavanju prethodi vjerovanje kako će sukob nestati u slučaju pretvaranja da ne postoji jer se osoba npr. boji sukoba. Sudionici se u obrascu pobjeđivanja angažiraju za postizanje pobjede, a ne suradnje. Time se ništa ne čini za poboljšanje odnosa. Moć je uočljiva i koristi se na destruktivan način, koristi se prisila na suptilnijim ili grubljim razinama. Polariziraju se pozicije i značajno smanjuje mogućnost rješavanja sukoba, a kod “gubitnika” se stvara želja za osvetom. Ciljevi ponašanja u ovom obrascu su dokazivanje da je jedna strana u pravu, a druga strana u krivu, odnosno sukob postaje bitka za ostvarivanje prednosti ili zadržavanje jednostranog pobjedničkog statusa u odnosu.

Kilman i Thomas (1975) pristupaju razumijevanju obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima, oslanjajući se na dvije dimenzije: (1) brigu za sebe i (2) brigu za drugoga. Kada se ove dvije dimenzije u sukobima sagledavaju u odnosu na bazično shvaćanje sukoba, prema kojemu se ljudi u sukobu angažiraju ili ne (Canary i Spitzberg, 1987; Canary i Cupach, 1988), tada nastaje grafički prikaz pet obrazaca rješavanja sukoba kao što je prikazano na Slici 1. Visoka angažiranost u brizi za sebe i niska kooperativnost u brizi za druge karakterizira *pobjeđivanje*, niska kooperativnost u brizi za druge i niska angažiranost u brizi za sebe karakterizira *izbjegavanje*,

Slika 1. Prikaz obrazaca rješavanja sukoba u odnosu na: a) dimenzije brige za sebe i brige za druge te na b) odrednicu angažiranosti u sukobu (Wilmot i Hocker 1998)

visoka kooperativnost u brizi za druge, ali niska angažiranost u brizi za sebe karakterizira *prilagodbu*, visoka angažiranost u brizi za sebe i visoka kooperativnost u brizi za druge karakterizira *suradnju*. *Kompromis* je na sredini ovog koordinatnog prostora, pa je vidljivo da ga karakterizira srednja angažiranost u brizi za sebe i srednja kooperativnost u brizi za druge.

Nastavno na opisani temeljni teorijski okvir, svrha ovog rada je njegova provjera te prikaz konstrukcije skale stavova prema obrascima ponašanja u socijalnim sukobima. Skala bi mogla naći svoju značajnu primjenu u prevenciji rizičnih ponašanja i tretmanu djece i mladih s poremećajima u ponašanju. Stoga je cilj konstruirati skalu stavova o obrascima ponašanja u socijalnim sukobima i time provjeriti teorijski model klasifikacije od pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima. Hipotezu nije jednostavno postaviti jer u Hrvatskoj nisu provedena slična istraživanja temeljem kojih bi se moglo pretpostaviti hoće li se potvrditi model od pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima. Također, korišten je specifičan uzorak ispitanika koji su činili adolescenti strukovnih škola, pri čemu su njihovi stavovi utvrđivani radi doprinosa znanju o potrebama prevencije, odnosno tretmana poremećaja u ponašanju na različitim razinama (Vlah, 2010). Naime, utvrđeno je da se nasilničko ponašanje statistički značajno najčešće pojavljuje kod mladih u strukovnim školama (Bouillet, Uzelac i Kapac, 2005). Osim toga, istraživanja rodni razlika u stavovima prema obrascima ponašanja u socijalnim sukobima pokazala su da su mladići značajno više skloniji obrascu pobjeđivanja, a djevojke obrascu suradnje, dok u odnosu na obrazac izbjegavanja značajnih razlika nije bilo (Noakes i Rinaldi, 2006; Lehrer, Lehrer i Zhao, 2009). S obzirom na to da je riječ o novoj skali, pored ostalog provest će se analize rodni razlika u stavovima prema obrascima ponašanja u socijalnim sukobima.

METODA

Ispitanici

Uzorak ispitanika koji su sudjelovali u predistraživanju formiran je od 300 adolescenata (50% muških). Oni su bili polaznici Kemijsko-grafičke škole, Medicinske škole i Tehničke škole za strojarstvo i brodogradnju u Rijeci. Dob sudionika je od 15 do 21 godina, prosječna dob je 16,65 godina ($SD = 1,19$). Kako u predistraživanju tako je i u glavnom istraživanju sudjelovao stratificirani uzorak srednjoškolaca. Uzorak ispitanika koji su sudjelovali u glavnom istraživanju formiran je od 1125 ispitanika (63% muških). Radi se o polaznicima sljedećih osam strukovnih škola u Rijeci: Kemijsko-grafičke škole (s psihologom škole je dogovoreno da to ne budu isti ispitanici iz predistraživanja), Prometne škole Rijeka, Graditeljske škole za industriju i obrt Rijeka, Ekonomske škole Mije Mirkovića Rijeka, Strojarske škole za industrijska i obrtnička zanimanja, Elektroindustrijske i obrtničke škole Rijeka, Tr-

govačke i tekstilne škole u Rijeci i Strojarsko-brodograđevne škole za industrijska i obrtnička zanimanja. Dob sudionika je u rasponu od 15 do 21 godina, a prosječna dob je 16,46 godina ($SD = 1,01$).

Mjerni instrument

Do sada je u našoj zemlji provedeno jedno empirijsko istraživanje s ciljem mjerenja stavova prema obrascima ponašanja u socijalnim sukobima maloljetničkog delinkventnog i nedelinkventnog uzorka (Uzelac i Žakman, 2000). Isti su autori krenuli od prije opisanog teorijskog modela pri konstrukciji mjernog instrumenta (Weeks, 2000) i predložili univarijatan model pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima. Ovaj isti model je primijenjen i u drugim istraživanjima (Bender-Masle, 2003; Uzelac i Budanovac, 2003; Vlah, Lončarić i Tatalović Vorkapić, 2011), ali je pokazao i određena metodološka ograničenja. Ovo je također jedan od razloga konstrukcije novog instrumenta, koji nudi skup varijabli za svaki pojedini obrazac, a samim time i bolju pouzdanost mjernog instrumenta.

Početo je sastavljen skup od po 14 tvrdnji za svaki obrazac ponašanja u socijalnim sukobima: *pobjeđivanje, izbjegavanje, prilagodbu, kompromis i suradnju* (Vlah, 2010). Ukupno 70 tvrdnji je osmišljeno kako bi se njima mjerili stavovi prema navedenim obrascima ponašanja u socijalnim sukobima. Tvrdnje su osmišljavane oslanjajući se na teorijske koncepte petofaktorskog modela obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima koji su opisani u okviru Weeksova (2000) modela, koji su već koristili Uzelac i Žakman (2000) te u okviru Wilmot i Hocker-ove (1998) sistematizacije modela obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima tijekom druge polovine dvadesetog stoljeća. Oba izvora dosadašnjih spoznaja teorijskog i praktičnog bavljenja obrascima ponašanja u socijalnim sukobima potječu iz anglosaksonskog govornog područja, što implicira i specifični kulturološki sustav vrijednosti. Predložene tvrdnje pažljivo su formilirane s namjerom da svaka od njih sadržajno odgovara upravo jednom obrascu na način kako je on predstavljen u teoriji (Weeks, 2000; Wilmot i Hocker, 1998). Pritom se vodilo računa o jezičnoj jasnoći i nedvosmislenosti u tvrdnjama/česticama. Ispitanici su u predistraživanju i u glavnom istraživanju obilježavali stupanj slaganja ili neslaganja s pojedinom tvrdnjom na skali od 4 stupnja. Ponuđeni su odgovori na skali Likertova tipa: 1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - uglavnom se slažem, 4 - u potpunosti se slažem.

Postupak predistraživanja i glavnog istraživanja

Podaci o stavovima adolescenata su, uz uvažavanje načela anonimnosti i dobrotivosti, prikupljeni tijekom školske 2008./2009. godine, i za predistraživanje i glavno istraživanje. Nakon ispunjavanja upitnika u predistraživanju s adolescentima je proveden kratak grupni razgovor, u kojem su oni navodili da je previše čestica

u upitniku, što ih je zamaralo, te da su neke tvrdnje jezično presložene i nejasne. Složenost i nejasnoća su se osobito odnosile na tvrdnju: “*Bolje je ostati sam poslije sukoba nego izgubiti u svađi.*” Također, pokazalo se da ispitanici imaju problema s razumijevanjem pojma kompromis. Nakon provedenog predistraživanja u obradi podataka izračunati su koeficijenti diskriminativnosti čestica, Cronbach alpha koeficijent unutarnje pouzdanosti za svaku subskalu i eksploratorna faktorska analiza pod komponentnim modelom (H. Hotelling) uz primjenu Cattellova Scree testa i oblimin rotaciju (obrada podataka izvršena je SPSS-om). Kriterij za odabir čestica bio je koeficijent diskriminativnosti od barem 0,400 i relativno visoko faktorsko zasićenje na odgovarajućem faktoru. U glavnom istraživanju ponovljena je faktorska analiza i učinjena je analiza varijance po spolu.

REZULTATI I RASPRAVA PREDISTRAŽIVANJA

U tablicama koje slijede prikazane su čestice s njihovim koeficijentima diskriminativnosti za pet obrazaca stavova u socijalnim sukobima.

Konačan upitnik se sastoji od onih čestica za svaku vrstu stava koje su pokazale u predistraživanju veći koeficijent diskriminativnosti od 0,400, uz izuzetke onih čestica koje su prema povratnim informacijama ispitanika bile nejasne i presložene. Početno, Tablica 1 prikazuje čestice i koeficijente diskriminativnosti za stavove prema *pobjeđivanju* u socijalnim sukobima (P). Odabranih sedam čestica imaju najviše koeficijente diskriminativnosti. Cronbach alpha koeficijent unutarnje pouzdanosti

Tablica 1. Čestice i koeficijenti diskriminativnosti za stavove prema *POBJEĐIVANJU* u socijalnim sukobima (P)

ČESTICE	kd
1. Bolje je ostati sam poslije sukoba nego izgubiti u svađi	0,472
2. Trenutačna pobjeda u sukobu je važnija od budućih odnosa sa sukobljenom stranom	0,599
3. Gubitnici gube poštovanje u svom društvu.	0,408
4. Sukob je borba, a da bi se znalo rješenje jedna strana treba pobijediti.	0,498
5. Važno je nastojati postati i ostati pobjednik.	0,622
6. Pokušati razumjeti drugu stranu u sukobu je izraz slabosti.	0,475
7. Treba uvijek do kraja objasniti drugoj strani u sukobu da je ona u krivu.	0,417
8. U sukobu je najbitnije da čovjek dokaže kako je on u pravu a drugi u krivu.	0,607
9. Samo je jedno rješenje ispravno u svakom sukobu.	0,378
10. Onaj tko ima bolje argumente treba pobijediti u sukobu.	0,253
11. Nastojati do kraja pobijediti suparnika u sukobu je dobro.	0,628
12. Jači ne treba pomagati slabijem ako si slabiji sam ne zna pomoći.	0,314
13. Kada je problem ozbiljan, treba prisiliti drugu stranu da prihvati najbolje rješenje problema.	0,117
14. Kada me netko razljuti svojim postupcima ili riječima, tada zaslužuje batine.	0,444

tako odabrane subskele od 7 čestica iznosi 0,815. Čestica pod rednim brojem 1 nije uzeta u obzir zbog sadržajne nejasnoće i presloženosti o kojoj su izvijestili tijekom razgovora sami ispitanici.

Analizom 14 čestica koje formiraju subskalnu *izbjegavanja* u predistraživanju bilo je vidljivo da su koeficijenti diskriminativnosti uglavnom niskih vrijednosti i kao takvi nisu pogodni za odabir konačne subskele. Isto se dogodilo pri analizi

Tablica 2. Čestice i koeficijenti diskriminativnosti subskele stavova prema PRILAGODBI u socijalnim sukobima (PR) i subskele stavova prema IZBJEGAVANJU u socijalnim sukobima (I)

ČESTICE	kd
PR1 Dobro je truditi se zadovoljiti tuđa očekivanja u sukobu, pa i na svoju štetu.	0,244
PR2 Općenito, dobro je uvijek zadovoljavati potrebe ljudi oko sebe.	0,266
PR3 Svoje želje treba prilagoditi tuđim sugestijama.	0,232
PR4 Bolje je ugoditi drugome nego riskirati eskalaciju (pojačavanje) sukoba.	0,436
PR5 Zadovoljstvo druge strane u sukobu treba biti važnije od vlastitog.	0,262
PR6 Bolje vrabac u ruci nego golub na grani.	0,006
PR7 Privremena rješenja efikasno poboljšavaju kasnije rješavanje sukoba.	0,303
PR8 Preduboko bavljenje problemom u sukobu nije potrebno.	0,311
PR9 Nije dobro uporno tražiti rješenje sukoba, jer bi se sukob mogao zakomplicirati.	0,435
PR10 Korisno je sam/a nekako riješiti sukob bez komunikacije s protivnikom s kojim se ne slažem.	0,214
PR11 Ne treba se raspravljati oko svega u sukobu, nego riješiti problem onako kako se trenutačno može.	0,287
PR12 Nije potrebno raspravljati o onome što nas muči u sukobu, već treba smjesta djelovati.	0,151
PR13 Moje potrebe i želje obično nisu toliko važne u sukobu da bih se zbog toga još više upetljavao/la u sukob, pa ga je najbolje riješiti što brže i tiše.	0,435
PR14 Tko brzo djeluje u sukobu, poslije se više ne mora brinuti.	0,115
I1 Promjene su neugodne i ne treba ih podržavati.	0,103
I2 Dobro je i korisno šutjeti o problemu koji nas muči.	0,107
I3 Vrijeme liječi sve rane.	0,059
I4 Sukobi su izuzetno neugodni i bolje da ih nema.	0,309
I5 Korisno je brzo spriječiti mogućnost sukoba.	0,321
I6 Netko uvijek izađe povrijeđen iz sukoba.	0,175
I7 Loše je kada dvoje ljudi ili dvije skupine ljudi žele različite stvari pa se ne slažu zbog toga.	0,249
I8 Suprotstavljanje jačem od sebe nije dobro.	0,406
I9 Nema potrebe započinjati sukob i time naljutiti drugu stranu u sukobu.	0,482
I10 Najbolje je preskočiti neugodne razgovore i situacije.	0,467
I11 Skretanje na drugu temu kada se pojavi svađa je poželjno i korisno.	0,275
I12 I kada mi nešto smeta, bolje je našaliti se s time nego započinjati sukob.	0,438
I13 Ako se s nekim ne slažem, najbolje je sve zaboraviti.	0,378
I14 Netko uvijek pati kada sukob prođe.	0,249

14 čestica koje formiraju subskalu obrasca *prilagodbe* u predistraživanju. U obje subskale je evidentan premali broj čestica s dovoljno visokim vrijednostima koeficijenta diskriminativnosti da bi se od njih mogle formirati dvije zasebne subskale pa spomenute analize nisu prikazane. Prema teoriji (Wilmot i Hocker, 1998; Weeks, 2000) ova su dva obrasca relativno bliska u niskoj angažiranosti s obzirom na brigu za sebe. Svojtstveno im je oklijevanje i neangažman u dugoročno konstruktivnom rješavanju sukoba. Zbog toga je odlučeno da se čestice izbjegavanja i prilagodbe analiziraju zajedno. Prema rezultatima iz Tablice 2 vidljivo je da su koeficijenti diskriminativnosti čestica obrazaca *izbjegavanja* i *prilagodbe* niskih do srednjih vrijednosti. Odabrano je ukupno 8 čestica. Uključena je i čestica izbjegavanja pod rednim brojem 13 jer je samo malo ispod zadane vrijednosti koeficijenta diskriminativnosti i ima relativno visok koeficijent na drugom faktoru koji se može interpretirati kao *izbjegavanje/prilagodba*. Cronbach koeficijent alpha konačno formirane subskale *izbjegavanje/prilagodba* od 8 čestica iznosi 0,742.

Iz Tablice 3 je vidljivo da su koeficijenti diskriminativnosti čestica obrasca *suradnje* približno istih vrijednosti kao i obrasca pobjeđivanja. Iako imaju zadovoljavajuće koeficijente diskriminativnosti čestice pod rednim brojem 12, 13 i 14 nisu uključene u konačnu subskalu jer imaju relativno niže koeficijente na prvom faktoru (Tablica 5) koji određuju čestice suradnje uz manje sudjelovanje i čestica kompromisa. Odabrane čestice su kao i u prethodnim tablicama označene masnije otisnutim koeficijentima diskriminativnosti. Cronbach alpha za tako odabranu subskalu od 7

Tablica 3. Čestice i koeficijenti diskriminativnosti subskale stavova prema SURADNJI u socijalnim sukobima (S)

ČESTICE	kd
1. Objе strane mogu biti zadovoljne u sukobu.	0,352
2. Uvijek je dobro tragati za različitim načinima rješavanja problema u sukobu.	0,462
3. Moguće je riješiti sukob tako da baš svatko dobije ono što mu treba i što želi.	0,367
4. Treba tragati za rješenjem sukoba koje će svima biti uistinu prihvatljivo i korisno.	0,587
5. Treba naći rješenje sukoba koje će svima biti uistinu prihvatljivo i korisno.	0,542
6. Da bi se našlo istinsko rješenje sukoba, uvijek je dobro o svemu iskreno razgovarati.	0,647
7. Dugoročno se isplati s protivnikom razmjenjivati ideje o rješenju sukoba, čak i kada si ljut/a na njega/nju.	0,488
8. Treba svaki put otvoreno izreći svoje potrebe i želje u sukobu.	0,371
9. Uvažavanje mišljenja druge strane u sukobu svima donosi korist.	0,559
10. Jako je važno uvažavati ciljeve, želje i vrijednosti svih strana u sukobu.	0,601
11. Produljeno rješavanje sukoba je uvijek poželjno kada znamo da svi mogu time biti zadovoljni.	0,315
12. Isplati se dodatno pomučiti oko takvog rješenja u sukobu kojim bi i protivnik bio zadovoljan.	0,487
13. Poželjno je ostati sabran i razuman u sukobu čak i kada protivnik to nije.	0,419
14. Isplati se biti dobronamjerno ustrajan u sukobu.	0,444

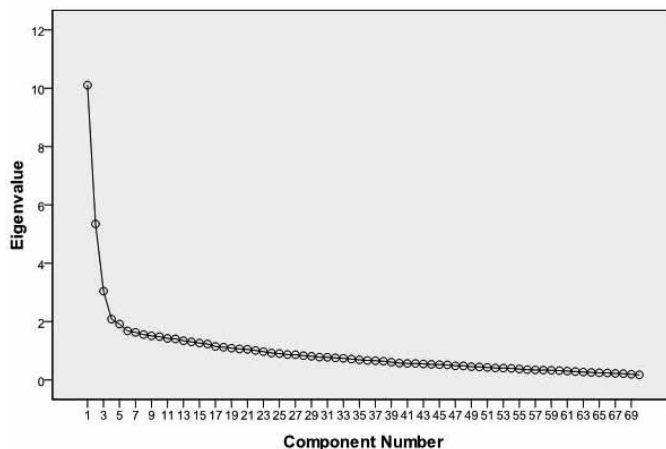
čestica iznosi 0,816.

Naposljetku, može se uočiti da su koeficijenti diskriminativnosti čestica kompromisa niskih do srednjih vrijednosti (Tablica 4). Cronbach alpha koeficijent unutarne pouzdanosti dobiven za subskalu obrasca *kompromisa* iznosi 0,741. U faktorskoj analizi (Vlah, 2010) primijenjen je Cattellov Scree test, prema kojem se jasno

Tablica 4. Čestice i koeficijenti diskriminativnosti subskale stavova prema KOMPROMISU u socijalnim sukobima (K)

ČESTICE	kd
1. Polovična rješenja u sukobu mogu biti djelotvorna.	0,323
2. U sukobu se treba pogadati, dakle pregovarati da druga strana popusti.	0,128
3. Kada svatko malo popusti, sukob se dobro završi.	0,421
4. Obostrano popuštanje u sukobu je poželjno jer svima štedi vrijeme.	0,502
5. U kvalitetnom rješavanju sukoba svaka strana uvijek malo popušta od svojih očekivanja.	0,450
6. Kada se popusti nekome u sukobu, treba misliti na ono što se zapravo dobilo.	0,329
7. Dobrim rješenjem sukoba nešto izgubiš, a nešto dobiješ.	0,297
8. Kada dođe do "slijepice ulice" u rješavanju sukoba, moraš smanjiti očekivanja.	0,448
9. Idealno rješavanje je brzo rješavanje iako oboje dobijete manje nego što tražite.	0,337
10. Treba prvo tražiti veću korist za sebe, a onda popuštati protivniku radi pravednog rješenja sukoba.	0,099
11. Ako netko meni učini ustupak u sukobu, moram i ja njemu/oj.	0,244
12. Kada si s nekim u sukobu, najbolje je naći se na pola puta.	0,429
13. Objе se strane u sukobu podjednako trebaju odreći svojih ciljeva i prihvatiti manji zgoditak.	0,472
14. Najbolje je naći srednje rješenje problema.	0,416

Scree Plot

Slika 2. Cattellov Scree test primijenjen na inicijalnih 70 čestica iz predistraživanja

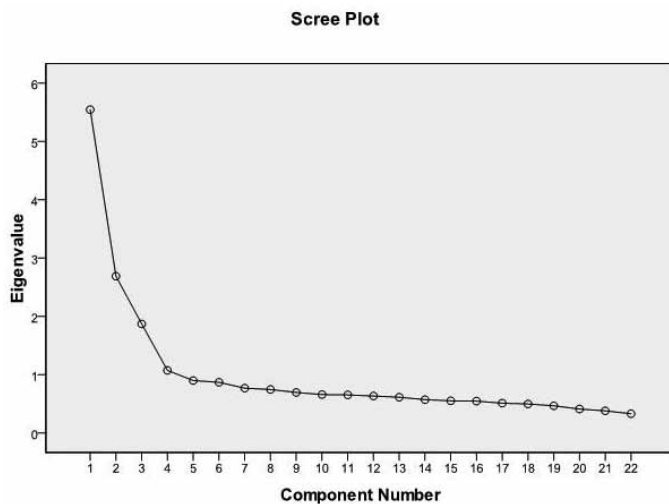
izdvajaju prve tri glavne komponente (Slika 2). Vidljivo je da je razlika između četvrte i pete glavne komponente numerički vrlo mala, pa je odlučeno da se kao posljednja značajna glavna komponenta zadrži u okviru treće glavne komponente. Zadržane tri glavne komponente su rotirane u oblimin poziciju (Tablica 5). Prva glavna komponenta objašnjava nešto više od 14% ukupne varijance, drugi faktor objašnjava 8% ukupne varijance, dok treći faktor objašnjava 4%. Utvrđen faktorski sklop u oblimin poziciji (zasićenja manja od 0,300 su izbačena, a za detalje pogledati Vlah, 2010) upućuje na to da na prvom faktoru najviše koeficijente faktorskog sklopa imaju čestice *suradnje*. Na prvom faktoru nalaze se i čestice kompromisa.

Prema strukturi prvog faktora proizlazi da dobar dio ispitanika povezuje kompromis sa suradnjom. No, jednako tako su se neke čestice kompromisa našle i na drugom faktoru izbjegavanje/prilagodba. S obzirom na to da su čestice kompromisa pokazale prilične niske koeficijente diskriminativnosti, kao i to da su bile raspršene u ostalim faktorima, odlučeno je da se subskala kompromisa u glavnom istraživanju izostavi. Ovaj nalaz i nije toliko iznenađujući, s obzirom na to da se kompromis i nalazi jednako blizu, odnosno jednako daleko od svih preostalih obrazaca u shematskom prikazu autora Wilmot i Hocker (1998). Uzevši u obzir rečeno, rezultati faktorske analize sugeriraju da se radi o trofaktorskom modelu. Prvi je faktor dominantno zasićen česticama *suradnje*. Na drugi faktor visoke projekcije imaju čestice *izbjegavanja* i *prilagodbe*. Treći faktor dominantno definiraju čestice *pobjeđivanja*. Stoga su zaključno na osnovi rezultata diskriminativnih koeficijenata svake subskale u predistraživanju zadržane samo tri subskale za glavno istraživanje: *suradnja*, *izbjegavanje/prilagodba* i *pobjeđivanje* s ukupno 22 čestice.

REZULTATI I RASPRAVA GLAVNOG ISTRAŽIVANJA

U okviru glavnog istraživanja konstruirana skala stavova prema obrascima ponašanja adolescenata u socijalnim sukobima iz predistraživanja od ukupno $N = 22$ čestice, primijenjena je na značajno većem broju ispitanika ($N = 1125$) u glavnom istraživanju.

Iznova je provedena eksploratorna faktorska analiza na osnovne komponente i oblimin rotaciju uz primjenu Cattellova *Scree testa* (Slika 3). Rezultati pokazuju da je opravdano i u okviru ove faktorske analize zadržati značajnima prve tri glavne komponente. Prva glavna komponenta objašnjava čak 25% ukupne varijance, drugi faktor objašnjava 12% ukupne varijance, dok treći faktor objašnjava 8%. Tablica 5 prikazuje faktorski sklop zadržanih čestica u oblimin poziciji iz glavnog istraživanja. Prvi faktor definiraju čestice *suradnje*, drugi čestice *izbjegavanja/prilagodbe*, a treći čestice *pobjeđivanja*. Dobiveni rezultati, dakle, podržavaju pretpostavljeni trofaktorski model proizašao iz rezultata predistraživanja, ali ne i teorijski model. U Tablici 5 tvrdnje su poredane po veličini zasićenja (radi jasnoće faktorska zasićenja manja od 0,300 nisu prikazana) na pripadajućem faktoru, a faktori su označeni na sljedeći način: S = suradnja; I = izbjegavanje; PR = prilagodba; P = pobjeđivanje.

Slika 3. Catellov Scree test za odabrane 22 čestice u glavnom istraživanju

Tablica 5. Faktorski sklop u oblimin poziciji iz glavnog istraživanja

Čestica	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
S4	0,782		
S5	0,741		
S2	0,713		
S9	0,684		
S6	0,670		
S10	0,668		
S7	0,610		
I10		0,711	
PR9		0,622	
I12		0,612	
PR13		0,604	
I9		0,602	
I8		0,569	
I13		0,508	
PR4		0,453	
P11			0,810
P24			0,787
P5			0,782
P8			0,704
P2			0,673
P14			0,527
P6			0,511

Umjesto modela koji predviđa pet obrazaca ponašanja u rješavanju socijalnih sukoba opravdanijim se na uzorku adolescenata koji pohađaju strukovne škole pokazao model s tri faktora. Došlo je do preklapanja obrazaca *izbjegavanja* i *prilagodbe*, a obrazac *kompromisa*, koji je bio pretpostavljen u predistraživanju pokazao se upitnim, pa nije bio ni uključen u glavno istraživanje. Po svemu sudeći, ispitanici nedovoljno dobro razlikuju taj obrazac od obrazaca *suradnje*, *izbjegavanja* i *prilagodbe*. Čestice obrazaca *izbjegavanje* i *prilagodba* su samostalno izlučivale nedovoljan broj čestica za formiranje zasebnih subskala i našle su se na istom faktoru, te su sjedinjene u zajedničku subskalnu. To pokazuje da ispitanici nedovoljno razlikuju ta dva obrasca ponašanja koji su i teorijski prilično slični.

Trofaktorske modele obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima češće pronalazimo u istraživanjima djece i adolescenata (Rubenstein i Feldman, 1993; Kimsey i Fuller, 2003) dok su višefaktorski modeli češće zastupljeni u istraživanjima ponašanja odraslih. Tako Rubenstein i Feldman (1993) u svojoj longitudinalnoj studiji, u kojoj ispituju područja rizičnosti za adaptacijski socijalni deficit kod mladića srednjoškolaca, koriste model od tri obrasca: *avoid* (izbjegavanje), *attack* (napad) i *compromise* (kompromis). Također, Kimsey i Fuller (2003), izrađujući instrument za mjerenje upućivanja verbalnih poruka djece i adolescenata u socijalnim sukobima, definiraju prostor ponašanja u socijalnim sukobima na ovoj populaciji trofaktorskim modelom. Taj model diferencira *adversarial* (neprijateljski/suprotstavljajući), *collaborative* (suradnički) i *avoidance* (izbjegavajući) stil/obrazac u komunikaciji djece i mladih pri rješavanju socijalnih sukoba. Mogući razlog tome da su višefaktorski modeli češće zastupljeni u istraživanjima ponašanja odraslih jest da u odrasloj dobi psihosocijalnim sazrijevanjem dolazi do diferencijacije obrazaca u ponašanju, pa tako i u ponašanju u socijalnim sukobima. U adolescentskoj se dobi, kognitivnim sazrijevanjem i preuzimanjem različitih društvenih uloga rješavaju razvojni zadaci (Havighurst, 1972), pri čemu pojedinac mora razviti što veći stupanj komunikacijskih i socijalnih vještina. Moguće je da se u tom smislu diferenciraju stavovi i ponašanja prema višefaktorskom modelu ponašanja u socijalnim sukobima u periodu odraslosti.

Pored toga, moguće je da je na prevladavanje trofaktorskog modela jednim dijelom utjecala i specifičnost samog uzorka – učenici strukovnih škola, te je svakako jedna od preporuka za buduća istraživanja uključiti učenike gimnazija, oba spola i što većeg dobnog raspona. Naposljetku, svakako treba uzeti u obzir i mogućnost pogreške pri inicijalnom kreiranju samih čestica za predistraživanje u kojem je sudjelovao samo jedan istraživač i to na osnovi teorijskog modela. Eventualna pristranost i subjektivnost jednog istraživača mogla je biti umanjena primjenom jednog od tri ili sva tri načina: a) kreiranjem čestica od strane većeg broj istraživača koji su upoznati s teorijskim modelom; b) poznavanje i korištenje prijevoda čestica iz stranih skala; c) te mogućnost upoznavanja srednjoškolaca, ali ne samo strukovnih škola, s teorijskim modelom te mogućnost korištenja njihove produkcije čestica. Zaključno, u budućim bi istraživanjima, svakako uz postojeću novokonstruiranu

skalu, trebalo koristiti jedan ili po mogućnosti i više od jednog načina, kako bi se na višoj znanstvenoj razini moglo utvrditi pravi broj obrazaca ponašanja koje srednjoškolski u našoj zemlji primjenjuju u socijalnim sukobima. No, primjenjivost ovakvog jednog mjernog instrumenta u istraživačke svrhe i na ovoj razini nije zanemariva.

Nadalje, sve su tri subskele značajno povezane. *Suradnja i izbjegavanje/prilagodba* su u nižoj pozitivnoj korelaciji ($r = 0,341$, $p < 0,01$), *suradnja i pobjeđivanje* su u osrednjoj korelaciji negativnog predznaka ($r = -0,423$, $p < 0,01$), a *izbjegavanje/prilagodba i pobjeđivanje* su također u negativnoj, ali niskoj korelaciji ($r = -0,151$, $p < 0,01$), što potvrđuje nalaze prethodno opisanih istraživanja. Tablica 6 prikazuje deskriptivne pokazatelje dobivene u glavnom istraživanju na tri subskele primijenjene novokonstruirane skale.

Može se vidjeti da su stavovi prema obrascu suradnja najpozitivniji i da je varijabilitet odgovora ispitanika kod obrasca pobjeđivanja u socijalnim sukobima najveći. S obzirom na to, može se pretpostavljati da ispitanici jednim dijelom deklarativno prihvaćaju *suradnju* i da nedovoljno poznaju štetnosti obrazaca *pobjeđivanja i izbjegavanja/prilagodbe*, a na što upućuju i rezultati nekih ranijih istraživanja u Hrvatskoj (Mirolović Vlah, 2004; Uzelac i Žakman, 2000). Na detaljniju raspravu ovih rezultata upućujemo na Vlah (2010).

I na kraju, kao što je uočljivo u Tablici 7, adolescentice se od adolescenata razlikuju u svojim stavovima prema obrascu *suradnje* i prema obrascu *pobjeđivanja*

Tablica 6. Deskriptivni pokazatelji: aritmetičke sredine odgovora (M), standardne devijacije (SD) i koeficijenti Cronbach alphe (Alpha) na tri subskele: Suradnje, Izbjegavanje/prilagodba i Pobjeđivanje (glavno istraživanje)

Subskele	M	SD	Alpha
Suradnja	3,055	0,649	0,838
Izbjegavanje/prilagodba	2,591	0,596	0,743
Pobjeđivanje	2,272	0,745	0,830

Tablica 7. Testiranje značajnosti rodni razlika u odnosu na tri obrasca ponašanja u socijalnim sukobima u glavnom istraživanju

Subskele:				
obrasci ponašanja u socijalnim sukobima	spol	M	SD	F
Suradnja	Muški	2,918	0,468	90,433**
	Ženski	3,286	0,583	
Izbjegavanje/prilagodba	Muški	2,599	0,586	0,344
	Ženski	2,577	0,613	
Pobjeđivanje	Muški	2,465	0,720	145,97**
	Ženski	1,941	0,966	

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$ (M = aritmetička sredina; SD = standardna devijacija)

u socijalnim sukobima, što potvrđuje dosadašnja istraživanja. Mladići su značajno više skloniji *pobjeđivanju* a djevojke *suradnji* u socijalnim sukobima. U stavovima prema *izbjegavanju/prilagodbi* nema razlike. Ovaj je nalaz vezan uz rodne razlike svakako u skladu s biološkom determiniranošću spolnih uloga, kao i samih razlika u socijalizaciji istih.

ZAKLJUČAK

Cilj rada je bio konstruirati skalu stavova o obrascima ponašanja u socijalnim sukobima i time provjeriti teorijski model klasifikacije od pet obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima. Petofaktorski model nije potvrđen. Rezultati idu u prilog trofaktorskom modelu, te je i konstruirana skala koja mjeri stavove prema tri obrasca ponašanja u rješavanju socijalnih sukoba: *suradnji*, *izbjegavanju/prilagodbi* i *pobjeđivanju*. Pritom je glavni kriterij zadržavanja čestica bila visina diskriminacijskih koeficijenata za pojedinu subskalu, kao i faktorska zasićenja čestica na pojedinom faktoru. Ovako konstruirana skala može predstavljati podlogu za daljnji razvoj i doradu skale koja bi mogla naći svoju svrhu u prevenciji rizičnih ponašanja i tretmanu djece i mladih s poremećajima u ponašanju. S ciljem umanjivanja eventualne pogreške pri inicijalnom kreiranju čestica od strane jednog autora, te samim time da iste nisu dodatno provjerene kao ni to da nisu uzete u obzir interkorelacije čestica, pri budućoj validaciji skale trebalo bi pored postojećih čestica u trofaktorskom modelu koristiti novokreirane čestice od strane dva ili više nepristranih autora. Nadalje, bilo bi korisno upoznati srednjoškolce s teorijskim modelom s mogućnošću korištenja njihove produkcije čestica pored postojećih. Na kraju, uputno je ponovno provjeriti metrijske karakteristike skale na reprezentativnim uzorcima adolescenata iz svih ostalih srednjih škola, posebice gimnazija.

LITERATURA

- Bender-Masle, Đ. (2003). Osobni identitet i stavovi mladih o obrascima ponašanja u socijalnim sukobima. *Magistarski rad*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bouillet, D., Uzelac, S., Kapac, V. (2005): Iskaz razrednika o nasilničkom ponašanju u hrvatskim školama. *Napredak*, 146, 170-183.
- Canary, D.J., Spitzberg, B.H. (1987). Appropriateness and effectiveness perceptions of conflict strategies. *Human Communication Research*, 14, 93-118.
- Canary, D.J., Cupach, W.R. (1988). Relational and episodic characteristics associated with conflict tactics. *Journal of Social and Personal Relationship*, 5, 305-322.
- Havighurst, R. J. (1972). *Developmental Tasks and Education*. New York: David McKay.
- Jensen, E. (2003). *Super nastava*. Educa: Zagreb.

- Kalebić Maglica, B. (2006).. Spolne i dobne razlike adolescenata u suočavanju sa stresom vezanim uz školu. *Psiholojske teme*, 15,, 7-24.
- Kilman, R., Thomas, K.W. (1975). Interpersonal conflict-handling behavior as reflections of Jungian personality dimensions. *Psychological Reports*, 37, 971-980.
- Kimsey, W.D., Fuller, R.M. (2003). CONFLICTALK: An instrument for Measuring youth and Adolescent Conflict Management Message Styles. *Conflict Resolution Quarterly*, 21, 69-79.
- Lehrer, J.A., Lehrer, E.L., Zhao, Z.X. (2009). Physical and psychological dating violence in young men and women in Chile: Results from a 2005 survey of university students. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion*, 16, 205-214.
- Mirolović Vlah, N. (2004): Relacije između stavova o modalitetima rješavanja socijalnih sukoba djece i mladeži i razina poremećaja u njihovom ponašanju. *Magistarski rad*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Noakes, M.A., Rinaldi, C.M. (2006). Age and gender differences in peer conflict. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 881-891.
- Rahim, M.A. (1983). A measure of styles of handling interpersonal conflict. *Academy of Management Journal*, 26, 368-376.
- Rahim, M.A., Magner, N.R. (1995): Confirmatory factor analysis of the styles of handling interpersonal conflict: First-order factor model and its invariance across groups. *Journal of Applied Psychology*, 80, 122-132.
- Reardon, K.K. (1998): *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: Alineja.
- Rubenstein, J., Feldman, S.S. (1993): Conflict-Resolution Behaviour in Adolescent Boys: Antecedents and Adaptional Correlates. *Journal of Research on Adolescence*, 3, 41-67.
- Uzelac, S. (2000): Konflikti osoba s posebnim potrebama. U: Đurek, V. (Ur.): *Zbornik radova 3. međunarodnog seminara: Društvena i odgojno-obrazovna skrb za osobe s posebnim potrebama danas i sutra* (159-167). Savez defektologa Hrvatske.
- Uzelac, S., Buđanovac, A. (2003): Kanoničke relacije između samoprocjena mladih i njihovih stavova prema obrascima rješavanja socijalnih sukoba. *Kriminologija i socijalna integracija*, 11, 25-32.
- Uzelac, S., Žakman, V. (2000): Young people in conflict. U: Tivadar, B., P. Mrvar, (Ur.), *Young people in the risk society* (177-183). Ljubljana: Ministry of Education.
- Vlah, N. (2010). Stavovi o obrascima poželjnog ponašanja u socijalnim sukobima i razine poremećaja u ponašanju adolescenata. *Doktorska disertacija*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vlah, N., Lončarić, D., Tatalović Vorkapić, S. (2011). Vrijednosne orijentacije učenika strukovnih škola kao prediktori obrazaca ponašanja u socijalnim sukobima. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47, 31-41.
- Weeks, D. (2000): *Osam najvažnijih koraka u rješavanju sukoba*. Osijek: Sunce.
- Wilmot, W.W., Hocker, J.L. (1998): *Interpersonal conflict*. Columbus, OH: McGraw-Hill.

ATTITUDES TOWARDS BEHAVIOURAL STYLES OF ADOLESCENTS IN SOCIAL CONFLICTS

Abstract

The classification model of five behavioural styles in social conflicts according to Wilmot and Hocker (1998) and Weeks (2000) presented the theoretical basis for constructing the Attitudes Scale Towards Behavioural Styles in Social Conflicts. The aim of this study was to develop the scale of adolescents' attitudes towards behavioural styles in social conflicts in order to verify the theoretical model.

During the preliminary research, statements, i.e. 70 items that include five theoretical subscales for five behaviour styles in social conflicts, were created. They were administered to a sample of 300 students of three vocational schools. After selecting items with the highest discrimination rate and factor analysis according to the H. Hotelling model with Catell Scree test and oblimin rotation applied, the final scale of 22 items, grouped into three subscales: collaboration, avoidance/accommodation and winning was created.

The constructed scale was used in the main research on a sample of 1125 vocational schools students in Rijeka, both males and females. In addition, the factor analysis was repeated. The results confirmed three partite factor structure of the scale from the preliminary research. The differences according to sex in collaboration and winning were determined. The constructed instrument is a first but meaningful step toward the development of preventing risk behaviour and treatment of children and adolescents with behavioural disorders.

Key words: adolescents, attitudes scale, behavioural styles in social conflicts

Primljeno: 31. 05. 2012.